

Мони Алмалех. *Ивритско-български речник*. КК “Труд”, София, 2004, 523 с.
+ XIII с. Второ издание – 2011 г.

Второто издание на *Ивритско-български речник* е повод становището на проф. Рувен Миркин от Академия за езика иврит, Ерусалимски еврейски университет да види бял свят. Становището е предоставено през 2005 г. на ВАК и НБУ по повод на процедурата за „професор” и не е публикувано досега.

АКАДЕМИЯ ЗА ЕЗИКА ИВРИТ
ЕВРЕЙСКИ УНИВЕРСИТЕТ, ГИВАТ РАМ, ЕРУСАЛИМ

ПРОФ. Д-Р РУВЕН МИРКИН
РЪКОВОДИТЕЛ НА СЕКЦИЯ ЗА ИЗСЛЕДВАНЕ НА СЪВРЕМЕНЕН ИВРИТ
(ДО 01.01.2000),
ЧЛЕН НА АВТОРСКИЯ КОЛЕКТИВ НА „ИСТОРИЧЕСКИ РЕЧНИК НА
ИВРИТ” (ОТ 1960) – АКАДЕМИЯ ЗА ЕЗИКА ИВРИТ, ЕРУСАЛИМ
П.К. 3449, Ерусалим 91034, тел. 02-6493555, факс 02-5617065

16.11.2005

Запознанството ми с д-р Мони Алмалех се дължи главно на неговия „Ивритско-български речник”, който излезе от печат през 2004 г. аз мога да взема отношение към този речник главно за ивритската му част, тъй като познанията ми за български език не са достатъчно добри (напуснах България в началото на 1949 г. на възраст от четиринадесет години и половина).

Мога да се самоопределя като лексикограф, поради това че работих 40 години като член на авторския колектив на „Исторически речник на иврит” на (Народната) Академия за езика иврит - Ерусалим.

Известно ми е, че има не малко езиковеди, които не гледат на работата над речници като на академично научно изследване, а смятат, че това е `занаят`, а не `изследване`. Моето мнение по този въпрос е коренно различно. Речникът, по мое мнение, е к р ъ с т о п ъ т на всички дялове на езикознанието: фонология, история на езика, морфология, семантика и синтаксис. От тази гледна точка речникът на д-р Мони Алмалех не е само пионерски труд, но много повече е интелектуален труд, който отговаря на изискванията към модерния двуезичен речник.

Преди речника на д-р Алмалех (2004) има два на Сасон Леви: „Българо-еврейски речник” от 1952 г. и „Еврейско-български речник” от 1955 г. Разликата между речниците на Леви и речника на д-р Алмалех не може да се сведе само до големите промени в лексикологията и лексикографията, които настъпиха в 50-годишния период, делеящ датите на излизането им от печат. Голямата разлика между двата речника е разликата между лексиколога аматьор

(Сасон Леви) и изкусния езиковед, който владее инструментариума на модерната лингвистика и го прилага при работата си над речника.

Примерите за това мое мнение могат да се групират в три главни теми:

1. Първата тема се отнася до изразите (от една страна става дума за идиоматични изрази, а от друга, че те са изрази на/по колокация), които се разбират в иврит като лексикални единици и това да се посочи в речника по речникова статия. Д-р Алмалех се справя с проблема като истински езиковед и правилно подрежда тези случаи в целия речник. Например виж речниковите статии на **בָּא** [ав], **אָגוּז** [егоз], **אָדוֹן** [адон], **תְּקוּפָה** [ткуфа], **תַּת** [тат].

2. Втората тема се отнася до изписването на чуждите думи в иврит, които са от различни езици – гръцки, латински, френски, руски, английски. Много от тях са еднакви или много близки в български и иврит: **אוטובוס** [òтобус] за иврит – *автобус* за български; **אוטוביוגרפיה** [отобиография] – *автобиография* в български; **כִּימיה** [kìмия] – *химия* в български; **מוסיקה** [мúсика] и/или **מוזיקה** [мúзика] в иврит срещу *музика* в български; **פּוּסִיקָה** [фùсика] и/или **פיזיקה** [фùзика] – *физика* в български. Подобни примери са твърде много. Много от двуезичните речници се въздържат от включване на тези случаи, като изхождат от допускането, че говорещият втория език ще разбере познатата му дума (с малка промяна) в рамките на неговия език. Такова допускане е погрешно. Ето защо д-р Алмалех правилно е взел решение да включи подобен род думи в речника си. Правилността на неговия подход личи при прилагателните имена от чуждите думи, защото окончанието им в иврит е едно, а в български – друго: **מונוטוני** [монотòни] – *монотонен*; **מונומנטלי** [монументàли] – *монументален*; **מונופוליסטי** [монополùсти] – *монополистичен, монополен*; **מונותאיסטי** [монотеùсти] – *монотеистичен*; и много други подобни.

3. Третата тема е правописът на ивритските думи. Един източник за различие са древните думи и ортографията на класическия иврит (библейски иврит на Петокнижието), която се характеризира много повече с отбелязването и изписването на съгласните звукове и много по-малко с отбелязването на гласните. В отделни периоди на езика иврит, и особено в последните два века, правописът на думите се развива и „се попълва” – все повече и повече думи се изписват с повече от гласните, които съдържат (главно **אָ** o, **וּ** y, **י** u). Този проблем се отразява в речниците на съвременния иврит, където много думи (по-точно, става дума за хиляди) се изписват по два или по три различни начина. Д-р Алмалех се справя с този проблем с умение, с деликатно разбиране и с гъвкавост за темата. С разбиране и много внимателно, той избира с умение точния правопис, който е изпълним само при добро познаване на ортографията на съвременния иврит.

Виждам няколко постижения в различни детайли от речника на д-р Алмалех. Сферата на тези достижения се отнася повече до различни детайли. Затова няма да се спирам в подробности върху тях, за да подчертавам добрите

качества на речника и многото негови достойнства. Впечатлен съм и силно одобрявам старанието, което авторът е вложил в ивритско-българския си речник, както и уменията му на изкусен езиковед; от разбирането, с което той взема практически решения по проблемите, които повдига правописът в един двуезичен речник за два толкова различни езика. Различието е и генеалогично и типологично, но също така е и различие, произтичащо от изключителните по-стари състояния на иврит, засвидетелствани от десети век преди новата ера (писанията от Първия храм).

Проф. д-р Рувен Миркин

16.11.2005

האקדמיה ללשון העברית
קיימת האוניברסיטה העברית, גבעת רם, ירושלים

לכבוד

האוניברסיטה הכולגרית החדשה, סופיה

ועדת ראק, סופיה

מאת פרופ' ד"ר ראובן מרקין
(עד 1.1.00) ראש מדור העברית החדשה (מז 1750)
מפעל המילון ההיסטורי ללשון העברית
האקדמיה ללשון העברית, ירושלים

מכובדיי,

היכרותי עם ד"ר מוני אלמלך היא בעיקר באמצעות מילונו העברי-בולגרי, שראה אור בשנת 2004. את דבריי על מילון זה מבקש אני לסייג בעיקר לטור העברי, משום שידיעותי בלשון הבולגרית מוגבלות (עזבתי את בולגריה בראשית 1949 בגיל 14 וחצי).

כמו כן עליי להבהיר את עמדתי כלפי עבודת המילונאי בכלל: כמי שעבד במשך 40 שנה במפעל המילון ההיסטורי ללשון העברית של האקדמיה (הלאומית) ללשון העברית בירושלים, יודע אני שיש לא מעט בלשנים, שאינם רואים בעבודת המילונאי עבודת מחקר אקדמית, והם סבורים שזו 'מלאכה' ולא 'מחקר'. דעתי בעניין זה שונה לחלוטין: המילון לדעתי הוא ה צ ו מ ת, שמתנקזים לחוכו כל תחומי המחקר הבלשני: הפונולוגיה, האורתו-גרפיה, תורת הצורות (המורפולוגיה), הסמנטיקה והתחביר. מן הבחינה הזאת מילונו של ד"ר אלמלך הוא לא רק עבודה חלוצית אלא בעיקר מלאכת מחשבת, שעומדת בדרישות של מילון דו-לשוני מודרני.

קדמו למילונו של ד"ר אלמלך שני מילוניו של ששון לוי: המילון הבולגרי-עברי משנת 1952 והמילון העברי-בולגרי משנת 1955. ההבדל שבין מילוניו של לוי למילונו של ד"ר אלמלך הוא לא רק פרק הזמן הארוך של 50 שנה, שעברו מאז, וספק נשתנתה המילונות בעולם שינוי גדול מאוד, אלא ההבדל שבין מילונאי חובב (ששון לוי) לבלשן מיומן, שיועד להשתמש בכלי הבלשנות החדשה ומיישם אותם בעבודת המילון. אדגים את דבריי בשלושה עניינים:

(1) העניין האחד נוגע לצירופי המילים - בין שהם צירופים אידימאטיים ובין שהם צירופי קולוקאציות - צירופים שראוי לראותם יחידות לקסיקאליות ולהביאן במילון כערכי-משגה. ד"ר אלמלך נוהג בעניין זה כבלשן אמיתי לאורך כל מילונו. עיין לדוגמה בערכי-המשגה של הערכים אָב, אָגוֹז, אָדוֹן תקיפה, תת.

(2) העניין השני נוגע לאותן המילים הזרות, ששתי הלשונות, העברית והבולגרית - שהן שונות כל כך זו מזו - שאלה מתוך לשונות זרות אחרות (יוונית, לטינית, צרפתית, גרמנית, רוסית, אנגלית) בשינויי כתיב וצורה קלים. למשל, אוֹטוֹבוֹס ת"ד 3449 · ירושלים 91034 · טל' 02-6493555 פקס' 02-5617065

(בולגרית אַבטובוס), אִטוֹביוגרפיה (בולגרית אַבטוביוגרפיה), פִּימיה (בולגרית חִימיה), מוסיקה או מוזיקה (בולגרית מוזיקה), פִּיסיקה או פיזיקה (בולגרית פיזיקה) וכיו"ב הרבה מאוד. מילונים דו-לשוניים רבים נמנעים מכלול ערכים מסוג זה מתוך ההנחה שדובר הלשון השנייה יבין את המילה המוכרת לו (אם כי בשינוי קל) מתוך לשונו שלו. הנחה זו מוטעית, ולכן נכון נהג ד"ר אלמלך כשהכניס את המילים הללו לתוך מילונו. בייחוד מוצדק הדבר בשמות-תואר הגזורים ממילים זרות, משום שסיומת הגזירה בעברית שונה מסיומת הגזירה בלשון הבולגרית, כגון: מוֹנֹטוֹנִי (בולגרית מוֹנֹטוֹנִין), מוֹנֹנֶ-מנטלי (בולגרית מוֹנֹמנטלִין), מוֹנֹפּוֹליטִי (בולגרית מוֹנֹפּוֹליטִיץֵן), מוֹנֹפּוֹלִין, מוֹנֹתִיטִי (בולגרית מוֹנֹתִיטִיץֵן) וכיו"ב הרבה מאוד.

(3) העניין השלישי נוגע לכתיב של המילים העבריות. כדרך הלשונות השמיות העתיקות, האורתוגרפיה של העברית הקלאסית (לשון המקרא) מציינת בעיקר את העיצורים (הקונו-סונאנטים), ומעט מאוד את התנועות (הוֹקאליים). בתקופת המאוחרות של הלשון אֶעברית, ובייחוד בעברית של מאה השנים האחרונות, כתיבן של המילים הולך ו'מְמלא' – כלומר, יותר ויותר מילים נכתבות באופן שלפחות חלק של התנועות (בעיקר התנועות אָ, אֵ, אִי, אֵי) מסומנות בכתיב שלהן. הדבר הזה יוצר במילונות העברית החדשה מאות רבות (ואפילו אלפים) של מילים הנכתבות בשניים – או בשלושה – כתיבים שונים. ד"ר אלמלך נהג בעניין זה – מתוך התבוננות רגישה במתרחש בתחום זה בימינו ובמילונינו – בתבונה ובחר בדרך ביניים זהירה, שהיא גם מעשית במצב האורתוגרפיה העברית היום.

יש לי כמה השגות על פרט זה או אחר במילונו של ד"ר אלמלך, ואולם השגות אלו נוגעות בעיקר לפרטים ואין בהן כדי להעיב על איכותו הכללית של המילון ועל מעלותיו הרבות. אני מרשה לעצמי לשבח את המחבר, שהשקיע במילונו העברי-בולגרי הן את מיומנותו כבלשן מנוסה והן את תבונתו בפתרון הבעיות המעשיות שעולות מכתיבת מילון דו-לשוני של שתי לשונות השונות כך כן זו מזו – שוני שהוא גם גֶּנְטִי-טִיפּוֹלוֹ-גי וגם שוני הנובע מקדמותה המופלגת של הלשון העברית, שחעדויתה הקדומות ביותר (כתובות מראשית הבית הראשון) הן מן המאה העשירית לפני הספירה.

ממליץ אני בכל לבי להעלות את ד"ר אלימלך לדרגת פרופיסור.

בכבוד רב,

R. Menkin
פרופ' ראובן מרקין